

FOOKUSES ON IDA-EUROOPA TALLINN

Väike ja peen: ooper paraadhoones

Kui koostatakse Euroopa kõige ebatavalisemate öömajade nimekirja, oleks Tallinna ooperimaja Eestis kindel kandidaat kõrgele kohale. Algselt külalislauljate jaoks sisse seatud kümme kaasaegselt sisustatud võrastetuba ooperimaja katuse all on eriliselt võimalik ja olid nüüd avatud ka Opernglasile. Kui külaline küsiva näoga valvelauda siseneb, küsib uksehoidjatädi kogenukt: "Hotelli?" Külalistemaja eest vastutav töötaja ulatab magnetribaga kaardi, ilma milleta selles moodsas hoones peaaegu ühtki ust avada ei saa. Kõrgtehnoloogia ja kõrge turvateadlikkus iseloomustavad kogu sisseseadet. Aga isegi televiisorit sisse lülitades tuleb kohe meelde, kus te asute, sest lisaks Soome, Rootsi ja Eesti telekanalitele on siin ka lavaprogramm: ööpäevaringne otseülekanne Eesti Rahvusooperi lavalt, orkestriaugust või balletisaalist. Erakordne elamus, kuna ka ooperimajas eneses võib suhteliselt vabalt ringi liikuda - lisaks kümnele külalistetoale on 1913. aastal ehitatud kahe tiivaga paraadhoones veel 690 (!) muud ruumi.

Loomulikult pakkus ooper Tallinnas, mida siis veel Revaliks kutsuti, juba ammu enne esimest maailmasõda jutuainet. Juba aastal 1680 olid gümnasistid tollal veel suhteliselt uue kunstivormi Läänemere ääres järele proovinud: Johann Valentin Mederi "Kindlameelne Argenia" oli lisaks üks esimesi saksa oopereid üldse. Sajand hiljem leidsid loomulikult ka tolle aja menuükid, näiteks Mozarti teosed, tee Baltikumi. 1865. aastal asutati laulu- ja mänguselts "Estonia" (see eksisteerib tänaseni), mis siis 1906. aastal ka teatri sai, et lõpuks ometi saaks võimalikuks professionaalne teatritegevus. Uus maja avati 1913. aastal Shakespeare'i "Hamletiga", kuid järkjärgult võttis maja üle muusikateater. Evald Aava "Vikerlased" (1928) juhatas sisse eesti heliloojate teoste faalanksi, Eduard Tubina ballett "Kratt" (1944) ja tema ooper "Barbara von Tisenhausen" (1969) on selle kohta vaid kaks väga edukat näidet. Alates 1949. aastast pühenduti siin - nüüd nõukogude lipu all - veel ainult muusikateatrile. Seda aega meenutab majas veel vaid saali suur laemaal, mis näitab karjuvalt kirjudes värvides töökaid talupoegi ja vapraid sõdureid harmoonilises nõukogulikus üksmeeles. See jäeti renoveerimisel nagu

oli, kuna lael polnud enne seda üldse maalingut, selgitatakse ringkäigul läbi 17 000 m² suuruse hoone.

Kunstiliselt eriti viljakas oli aeg, mil maja peadirigendiks oli Neeme Järvi (1963-1975), kes lõpuks siit oma maailmakarjääri alustas. Mitte ilmaasjata ei ehi jalutusruumi õlimaal, mis näitab kuulsat dirigenti puldis. Alates oktoobrist juhib maja muusikalist käekäiku Arvo Volmer, kes enne seda tegi suure eduga eesti sümfooniaorkestri ka välismaal kuulsaks. Meie töötaja dr. Stefan Mauss vestles temaga kohapeal.

Maestro Volmer, me istume siin uue lavastuse, Tubina "Barbara von Tisenhauseni" peaproovi eel koos Tallinna ooperimajas. Kas te võite maja muusikalise juhina rääkida veidi selle teatri ajaloost ja ooperi arengust Eestis?

See on väike kuni keskmise suurusega maja, mis ehitati aastal 1913. Kuna siin algul tehti ka muud kui muusikateatrit, oli vaja orkestriauku suurendada. Seda tehti 1997. aastast kestvate renoveerimistööde raames - aga mitte ainult seda: orkestriauku saab nüüd ka üles ja alla tõsta, parandati akustikat, külglava suurendati ja paigaldati uus arvutijuhitav lavatehnika. Pärast maja täielikku purustamist Teises Maailmasõjas tuli see tervikuna uuesti üles ehitada. Sellise struktuuri juures oli meil näiteks suuri probleeme lifti sisseehitamisel, kuna vundament ei olnud igal pool korras või polnud kandvad seinad piisavalt stabiilsed. Järgmiseks sügiseks peavad aga renoveerimistööd olema lõpule viidud.

Muidu on aga Eesti ooper pigem noor. Möödunud sajandi 20ndate aastate algul loodi esimesed Eestimaa heliloojate teosed selles žanris. Esimene rahvuslik operett loodi muide juba 17 aastat enne seda! Inimeste armastus selle kunstivormi vastu on säilinud tänaseni, sest operett moodustab ligi neljandiku meie mängukavast. Siiski ei mängi me muusikale, selle jätame pigem paljudele kommertspakkujatele, keda on ka siinmail.

Kus te näete edasisi raskuspunkte?

Maja intiimsus seab loomulikult repertuaarile ka piiranguid. Kui näiteks "Tocsa" toimib siin imeliselt, kuna publik on toimuvale väga lähedal, oleks "Turandot" kindlasti problemaatiline. Itaalia ja vene repertuaari mängime me samamoodi nagu saksa oma, sel

hooajal on need "Nõidkütt" ja Orffi "Tark". Opereti osas on "Viini vere" kõrval mängukavas "Lõbus lesk" ja "Öö Veneetsias".

Maja olemasolu peamine õigustus on loomulikult rahvuslike ooperite lavastamine. Ja siin on terve hulk tugevaid tükke. Tubina "Barbara" kõrval mängime sel hooajal veel Tambergi "Cyrano de Bergeraci" ja "Mina, Napoleoni", Kaumanni muusikalavastust, mis on suunatud ennekõike meie noorematele vaatajatele. Me "määrame" 8-11-aastaste poiste rühmast parasjagu parimaid osatäitjaid ja anname neile sellega ka võimaluse mänguliselt ooperiõhku nuusutada. Need on kõik tooted, mis tõusevad peavoolust kõrgemale.

Järgmine raskuspunkt on balleti valdkonnas. Meil on tugev ansambel, mida lisaks esinemistele oma majas sageli gastrollidele kutsutakse.

Tubina "Barbara von Tisenhuseni" esietendus oli 1969. aastal siin ja nüüd on see antud tüki kolmas lavastus selles majas. Eduard Tubin on kirjutanud küll ainult kaks ooperit (mõlemad oma hilises loomefaasis) ja Eesti esimese balleti "Kratt", kuid ilma temata ei saa teie maa muusikaajalugu enesele ette kujutada.

Tubin oli tegelikult sümfoonik, kümme sümfooniat ja üheteistkümnenda fragment on tema pärand. Uue lavastuse ajendiks on tema 100. sünniaastapäev 2005. aastal. Meie viimane lavastus 1990. aastal oli väga hea ja see on avaldatud ka CD-l (Ondine 776-2D). Võibolla oli see aga siiski liiga tumedates toonides lavale seatud, kuigi teos ongi juba iseenesest sünge. Sellest lavastusest saime me üle võtta ainult väga töömahukad kostüümid. Just vastuolu vaesuse ja luksuse vahel mängib selles ooperis ka optiliselt olulist rolli.

"Barbaras" on ka kuulda selle sümfoonilist põhistruktuuri, mis tingib erilised probleemid helitasakaalu loomisel lauljatega. Tubina teine ooper, "Reigi õpetaja", on muusikaliselt läbipaistvam, sisaldab aga mitte ainult kõneldavate passaažide tõttu lavaliselt muid probleeme, nii et "Barbara" oli juubeliaastaks kindlasti parem alternatiiv.

Millega te selgitate asjaolu, et laval mõjukat teost nagu "Barbara" ei ole võetud teiste ooperimajade mängukavasse?

Ma arvan, et see tuleb ennekõike sellest, et Tubina nimi on väljaspool Eestit ja Rootsit vähe tuntud, sest on tuntumaid heliloojaid, kelle kvaliteedi poolest mitte nii kõrge väärtusega teosed kui "Barbara" on leidnud tee nende repertuaari. Teine probleem on tekst. Milline ooperimaja välismaal võtaks mängukavasse rootsi- või eestikeelse teose? Ma tean aga, et tõlgete kallal töötatakse - muuhulgas saksa keelde, kuna mõned ooperimajad Saksamaal on sellest ooperist huvitatud.

Kas te usute, et tekstiekraanide ajastul on tõlked veel ajakohased?

Jah, ma arvan, et see on täiesti mõeldav. Koomilise ooperi puhul näiteks tahab publik ka kuulda seda, mille üle ta naerab, mitte ainult lugeda! Loomulikult on see raske ja kohati ülearune, kui tõlkida belcanto repertuaari või Wagneri muusikalisi draamasid, aga on piisavalt muid teoseid, mis võivad tõlkimisest publiku keelde. See kehtib näiteks Janačecki puhul, keda ma väga hindan, ja keda ma siin hea meelega mängukavasse võtaksin. Ja kui juhuslikult keegi Tšehhi saatkonnast publiku seas ei istu, ei mõista ükski vaataja tšehhi keelt. Mis mõte oleks siis originaalkeel? Just sellise ooperi puhul nagu "Reinuvader rebane", kus teksti peensused tükis nii tähtsat rolli mängivad! Saksa tõlge poleks meie jaoks samuti mingi lahendus. Siis ma mängin parem eesti versiooni ja pakun vaatajatele, kes keelt ei valda, ekraanil ingliskeelset teksti.

Sellele probleemile ei ole täiesti rahuldavat lahendust, sest loomulikult lahutab ka kuitahes hea tõlge muusika ja algse keele vahelise põimingu. Seetõttu mängime me oopereid nagu "Carmen" või "Manon" prantsuse keeles, kuna nad muidu liiga palju kaotavad, sest rütm, meloodia ja keel on siin lihtsalt lahutamatu seotud.

Lisaks sellele kahe loominguvaldkonnaga majale lubab Tallinn endale veel ka kolme orkestrit - üldiste kokkuhoiumeetmete ajal kultuuri valdkonnas on see märkimisväärne fenomen. Kuidas linn seda finantseerib? Kas teil on sponsoreid ja kas kasutate ka abonementide süsteemi?

Noh, Londonis on ometi rohkem orkestreid (naerab)! Omakandi sponsoreid meil rõõmustaval kombel on mõned. Abonentide süsteemi meil seevastu ei ole, sellegipoolest on meie keskmine kohtade täituvus 80 ja 90 protsendi vahel. Sellest on paljud alalised külastajad - ka ilma abonendita. Eriti palju vaatajaid käib regulaarselt Soomest.

Orkestri finantseerimine pole loomulikult ka siin lihtne, aga linnal ja maakonnal on selleks täpselt eraldatud pädevused. Ja omavalitsus teab, et orkester on neile kasulik. See on tähtis punkt. Aga te ei tohi seejuures loomulikult unustada, et kulustruktuuri poolest mängivad need orkestrid teises liigas kui näiteks Münchenis või Berliinis.

Milles näete te oma maja erinevust ja võimalikke eeliseid võrreldes teiste Baltikumi ja muude naabermaade ooperimajadega?

Ma ei usu, et meil oleks teiste ooperimajadega võrreldes mingeid eeliseid. Me oleme väiksem maja, mis teab oma võimalusi ja piire. Meil on hea muusikaline baas ja kaasaegsed tehnilised võimalused. Iga üksiku koha lähedus lavale on veel üks eelis. Vaataja istub meil otse keset tegevust.

Pealinna ooperimajana ei saa te mööda vaadata noorte annete arendamise küsimusest. Kas teil on ooperistuudio või midagi taolist?

Igal ooperimajal on selles suhtes kohustusi, eriti väikeses riigis nagu meil. Meil ei ole küll ooperistuudiot, kuid see-eest on meil näiteks kannatust kuulata lauljaid kuulamistel pikemalt kui ainult kümme takti nagu see teistel lavadel kahjuks tihti tavaks on. Kui me avastame tehniliselt ehk mitte just perfektselt juhitas hääles häid eeldusi, püüame me toetavalt sekkuda.

Kuulsime hiljuti oma seerias "Fookuses on Ida-Euroopa" Varssavist, et seal moodustatakse sümbioos Maria-teatri ooperistuudioga, et pakkuda sealsetele talentidele lavakogemusi. Kas Tallinnas on taolisi algatusi?

Kindlasti mitte sellises ulatuses, aga andekad lauljad Ukrainast või Lätist saavad meie juures regulaarselt võimalusi kogemusi koguda. Sageli saame me oma sidemete kaudu ka edaspidi nende karjääri toetada. Me teeme seda igal üksikul juhul individuaalselt, meil ei ole kindlat vahetussüsteemi.

Kuidas on lavastuste puhul? Kas teil on koostööprojekte teiste ooperimajadega või on neid plaanis?

Jah, meil on siinkohal konkreetsed plaanid. Ma pean seda ka tulevikku suunatud poliitikaks. Meie puhul on koostööpartnerite arv mitte just ülearu suure lava tõttu muidugi piiratud. Koostöö näiteks Suure Teatriga poleks seepärast kummagi jaoks eriti mõttekas.

Kas te käite gastrollidel?

Jah, seda me oleme juba teinud ja neid on plaanis ka edaspidi, näiteks Rootsi Dalhalla festival. Aga ka turneed tuleb esmalt finantseerida ja selle taha jäävad taolised ettevõtmised üsna tihti. Aga me oleme siinkohal avatud ja paindlikud, valmis edasisteks projektideks.

Millised on teie plaanid või unistused seoses rahvusooperiga?

Ka meie unistame siin loomulikult oma "Sõrmusest"*. Selleks peaksime siiski esmalt leidma sobiva mängukoha. Võiks igal hooajal välja tuua tetraloogia ühe osa ja nii aegapidi tsüklilise lavastuseni jõuda. Me oleme ka teisi väga töömahukaid teoseid nagu näiteks "Aida" lavastanud väljaspool oma maja. Ja "Tristan" oleks suur unistus, mida saaks tegelikult ka selles majas teostada.

* Wagneri "Nibelungide sõrmus"

Torkab silma, et mitte ainult Tubin pole karjääri tegemiseks Eestist lahkunud, vaid pärast teda ka kunstnikud nagu Arvo Pärt või Neeme Järvi. Kas ikka veel on võimatu teha karjääri Baltikumis elades?

Loomulikult saab ka Eestis kohapeal karjääri teha, kuid alati sõltub kõik sellest, mida te sellelt ootate. Siin saab muusikat teha, õpilasi juhendada, pensionile minna ja nautida, kui inimesed lava taga lilledega ootavad. Ka see on väga kena. Kui te aga tahate töötada rahvusvahelises mastaabis, ükskõik, kas U- või E-muusikuna, eeldab see hoopis teistsugust elustiili. Siis on juba lõpuks ka ükskõik, kas te olete pärit Eestist, Norrast või Saksamaalt. Saksamaal on aga siiski teatud eeliseid, kuna see on rohkem kultuuri tulipunktis.

Te ise käite tööalaselt Eesti ja Austraalia vahet?

Jah, vähemalt olen ma alustanud Adelaide'i orkestri muusikalise juhina. See on minu silmis väga hea orkester, mis parasjagu tahab uuesti kavasse võtta "Sõrmuse" Asher Fishiga. Esietendust, esimest "Sõrmust" Austraalias üldse, juhatas mõned aastad tagasi Jeffrey Tate. Pole juhus, et see toimus just Adelaide's, kuna seal elab praegu veel enamik Austraalia saksa päritolu rahvast.

Kuidas te ühendate selle uue ülesande oma tööga siin Tallinnas?

Ma pean kümme kuni kaksteist nädalat aastas olema Austraalias, pean seega umbes viis korda aastas sinna lendama. Ajaliselt ei ole see lõunapoolkera tõttu mingi probleem: siin ei tööta me suvel, Austraalias ei töötata talvel. See klapib suurepäraselt!

Kui me juba reisimisest räägime: kas "ooperiturism" on Tallinna ooperi jaoks oluline?

Jah, loomulikult. See on meie jaoks väga tähtis teema. Meie kõige olulisem sihtgrupp on praegu veel meie soomlastest naabrid. Meie turundustöötajad teevad tihedat koostööd reisibüroodega ja ka Internetist on meile palju abi. Sellele lisandub muidugi ka asjaolu, et Tallinn on kogu Põhja-Euroopas üks populaarsemaid turismiatraktsioone. UNESCO maailma kultuuripärandi nimekirja kantud keskaegne vanalinn on absoluutselt unikaalne, ka suuruse ja säilivusastme poolest. Möödunud aastal külastas meie linna üle

kuue miljoni turisti, sellest saab kasu loomulikult ka ooper. Ja kui jalutusruumis korraks kuulama jääda, võib ära tunda kõikvõimalikke keeli.

Tallinna ooperimaja ligikaudu 250 etendusest aastas on umbes pool ooperid, ülejäänud õhtud jagunevad balleti ja opereti vahel. Hooaeg algab augusti lõpus ja kestab juuni keskpaigani. Sel ajal on mängukavas ümmarguselt 25 erinevat lavastust, ansambel koosneb lisaks 90-liikmelisele orkestrile 60 koorilauljast, 25 vokaalsolistist ja 60 tantsijaga balletitrupist. Eesti Riiklik Sümfooniaorkester kasutab hoone teist poolt kontsertide jaoks, linnal on veel ka kammerorkester. Lisaks suurele saalile, mis oma 700 kohaga on suure hoonekompleksi taustal üllatavalt intiimne, on majas veel kolm väiksemat saali, mida saab kasutada multifunktsionaalselt konverentsisist kammerkonsertidini.

Hoone on eestlaste jaoks siiski alati tähendanud rohkemat kui "ainult" ooperimaja. Et siin aastal 1919 Eesti Vabariik asutati ja ka 1991. aastal samas kohas Eesti Kongressi istungid toimusid, on ainult kaks tõendit selle kohta, millist tähtsust Tallinnas nendele "pühadele saalidele" omistatakse. Ka riigi presidendi uusaastavastuvõtt nagu ka presidendi kõne 24. veebruaril leiavad loomulikult aset "Estonia" teatris.

Muusika on Eestis kohal peaaegu kõikjal: öeldavasti laulab iga kolmas tallinlane laulukooris, jalutuskäigul maalilises vanalinnas satute nagu iseenesest mõista ka balletikoolidele või "Hortus Musicusele". Ja ka keskpäevased kontserdid Toomkiriku 1998. aastal restaureeritud orelil on nii kuulamist väärt kui ka linna innuka ja mitmekülgse muusikaelu hea näide. Ja sellele vaimustusele tuleb vastu ka ooperimaja hinnakujuendus: piletisse peab investeerima vaid napid 7 kuni 19 eurot. Säästetud raha eest võib siis vaheajal fuajees esinejatele lilli osta, et need siis vastava kaardikesega varustatult lõpuaplauasi ajal üle antaks. Kena idee, mitte ainult Tallinna floristide jaoks.

Fotod:

Tallinnas toimuv lugu 16. sajandist: "Barbara von Tisenhusen"

Arvo Volmer, Tallinna ooperi loominguline juht omas elemendis

Tallinna monumentaalne teatrihoone keset UNESCO poolt maailma kultuuripärandi nimekirja kantud vanalinna

Kodanikuuhkus: Eesti Rahvusooper nagu suhkrusai